

Mie Laugesen

201408731

Vejleder: Stefan Kjerkegaard

Bachelorprojekt

Tegn: 60011

d.14/12-2016

Spaltning i sind og samfund

- Bacheloropgave om romanen

Aminas Breve

Mie Laugesen

201408731

Bacheloropgave

Vejleder: Stefan Kjerkegaard

Nordisk Sprog og Litteratur

Aarhus Universitet

Abstract

This study aims to investigate how literature are able to portray life of society's outcasts. To examine this question is used the Danish book *Aminas Breve* (transl.: The letters by Amina) by Jonas T. Bengtsson written in 2005. First off it establishes the author's intentions of the book. It is described how the author is clearly fascinated by the outcastes of society and wants to describe their life without any prejudicing. Different genre is used to describe his authorship, and it seems that it can only be classified as a hybrid genre. Then the study goes through the narration chronologically to analyze the plot of the story. At this point it is established that the character Amina is the focus of the plot. Amina seems to make the author feel valuable and the study analyzes how it is possible for her to do so. The two of them seems to have a connection, probably because they both have trouble with getting acknowledgement from society. When we look at the first person narrator Janus the study shows that when he is being unreliable it is an expression of his schizophrenia. To further investigate this phenomena the study uses the theory about bounding unreliability by James Phelan, teacher and writer about narrative theory. The theory shows how the unreliability makes the reader understand the schizophrenia. Furthermore, the theory is being used to describe the readers' sympathy towards Janus. Because we feel sympathy for the story of the first person narrator, we let him show us how the world of a sick person is. Not only does he show us, how his mind is conflicted, but also how he feels that society divides people who are ill from those who are well.

Indholdsfortegnelse

Indledning.....	s.4
Forfatterskabet.....	s.4
Genre.....	s.5
Janus.....	s.6
Jagten på Amina.....	s.7
På den anden side.....	s.8
Overlevelse.....	s.10
Mødet med Amina.....	s.11
Happy End?.....	s.12
Upålidelighed.....	s.13
Galskab.....	s.15
Hallucinationer.....	s.16
Aminas Breve.....	s.17
Identitet.....	s.20
Fanget.....	s.21
Tillid.....	s.23
De udstødte.....	s.24
Fordomme.....	s.25
Sympati.....	s.26
To intentioner.....	s.27
Konklusion.....	s.28
Videre overvejelser.....	s.29
Litteraturliste.....	s.30

Indledning

Følgende bacheloropgave har til formål at eksemplificere, hvordan nyere litteratur kan skildre livet som udstødt fra samfundet. Romanen *Aminas breve* fra 2005 af Jonas T. Bengtsson benyttes til at undersøge dette. Jeg har fundet værket vigtig for dette emne, da det både tematiserer den psykiske syges forhold til sig selv men også til samfundet.

Først præsenteres Jonas T. Bengtssons forfatterskab, og der forsøges at give et bud på hvilken genre forfatterskabet tilhører. Dernæst vil *Aminas breve* blive analyseret kronologisk. Dette har til formål at danne overblik for opgavens tematiseringer om upålidelighed, galskab og kritik af samfundet. Analysen af *Aminas breve* vil udmunde sig i en diskussion om jegfortællerens upålidelighed og galskab står i vejen for at formidle det samfundsetiske budskab.

Forfatterskabet

Jonas T. Bengtssons værker synes at bevæge sig mellem de samme mennesker og gennem samme kendte miljøer. *Aminas Breve* er hans debut fra 2005, som fortæller historien om den skizofrene hovedperson Janus' jagt på Amina og møde med virkeligheden uden for hospitalet. I næste bog *Submarino* fra 2006 følger vi to brøders historie. Den ene har netop afsonet sin voldsdom og prøver at holde igen med alkoholen. Den anden er heroinafhængig og altid på jagt efter sit næste fix, samtidig med at han skal forsørge sin lille dreng. I den tredje bog *Et eventyr* fra 2011, er det en far og en søn, som vi følger. Faren har brudt med sit gamle liv som akademiker og vælger også at afskære sin søn fra en normal hverdag. Han viser i stedet sønnen en alternativ måde at leve på og tager ham med på "eventyr". Det er tydeligt, at alle disse hovedkarakterer afviger fra det normale, og af forskellige grunde er dem, som ikke evner at mestre en stabil tilværelse. Deres historier bliver dermed "de udstødtes" historier. Det, der gør historierne interessante, er, at karaktererne ikke bliver fremstillet som dumme eller onde mennesker, som selv er skyld i deres skæbne. Modsat fremstilles de heller ikke som ynkelige ofre, som ingen magt har over den. I stedet oplever man et kompleks forhold af tragiske forhistorier, tilfældigheder og forkerte valg, som giver et troværdigt billede af deres liv. Til eksempel lider sønnerne, i henholdsvis *Submarino* og

Et eventyr, under deres fædres ustabile tilværelse, men det er alligevel fortalt på en måde, så man som læser ikke sætter spørgsmålstegn til kærligheden imellem dem. Man ønsker ikke, at børnene skal udsættes for det liv, som deres fædre lever, samtidig med at man ikke ønsker, at de skal undvære dem. Det er derfor spændende, hvordan Bengtsson formår at beskrive den barske tilværelse og samtidig fastholde læseren i sympatien for den karakter, som lever i den.

Genre

I Bengtssons to første bøger, bevæger vi os som læsere gennem de samme miljøer og steder. Hovedbanegården repræsenterer underverdenen, Brønshøj er middelklasse eksemplet, Hellerup overklasse eksemplet, og endelig indeholder Nørrebro med dens mangfoldighed, mange verdner. På forfatterweb præsenteres *Et eventyr* ved at beskrive Bengtssons personlige kendskab til nogle af disse miljøer: ”Tager man buslinje 350S fra Nørreport station, kan man stige af i Brønshøj. Her voksede Jonas T. Bengtsson op. Men før man når Brønshøj, kører bussen igennem Københavns Nordvestkvarter (NV). Her er Bengtsson siden flyttet til, og her findes det geografiske omdrejningspunkt for hans storbyfortællinger.” (forfatterweb.dk: 07.11.2016). Dette er med til at skabe troværdighed for Bengtssons skildring af de forskellige miljøer.

Nogle af miljøerne rammesætter samfundets bund. På forfatterweb, klassificeres genren som værende samfundskritisk: ”Jonas T. Bengtsson laver socialrealisme.” (forfatterweb.dk: 07.11.2016). Socialrealismen er i litteraturen underklassens talerør: ”Inden for litteratur dækker betegnelsen socialrealisme realistiske, oftest kritiske skildringer af vilkår og skæbner i samfundets underklasse [...]” (denstoredanske.dk: 07.11.2016). Selv er Bengtsson ikke tilfreds med hverken denne definition på sit forfatterskab eller definitionen i sig selv, som han fortæller i et interview til kristeligt dagblad:

”Men hvis man skulle skrive om de mennesker derude, ville mange straks putte det ned i en kasse og kalde det socialrealisme som et andet zoologisk have-projekt. Det kan jeg ikke lide. For vores virkelighed er ikke mere virkelig end deres. Og man kalder jo heller ikke bøger, der beskriver middelklassen, for socialrealisme, selvom det også er realisme, der foregår i en social ramme.” (kristeligt-dagblad.dk: 07.11.2016).

Det er altså betragtningen i sig selv, som Bengtsson er ude efter. I sin litteratur forsøger han netop at gøre op med de gængse fordomme for de udstødte og i stedet vise dem som komplekse individer. Derfor kunne et bud på en genrebestemmelse være ”Dirty realism”. Dette beskriver Birgitte Tindbæk, anmelder og redaktør, således: ”Det egentlige kunststykke i genren er at kunne skildre mennesket på bunden uden at ende i hverken det patetiske eller det overfladiske.” (litteratursiden.dk: 07.11.2016). Det er bøger,

” [...] hvor en spade bli’r kaldt en spade, og hvor heltene ofte er mænd og antihelte i desperate eller deprimerende situationer, med en smøg i den ene hånd og en fogedbegæring i den anden [...]” (litteratursiden.dk: 07.11.2016).

Hovedkaraktererne i alle bøgerne kunne meget vel kaldes antihelte i desperate situationer, og det direkte sprog præger også romanernes tone. Dog passer denne genrebetegnelse heller ikke perfekt, da: ”Dirty realism’ indsætter ingen alternativ livsform eller ideologi; retter ej heller kritik mod samfundet eller placerer ansvar.” (litteratursiden.dk: 07.11.2016). Det er nemlig tydeligt, hvordan at der bliver rettet kritik mod samfundet i *Aminas Breve*, hvilket opgaven vil komme nærmere ind på senere. Nu vil opgaven, gennem en kronologisk læsning af *Aminas Breve*, undersøge værkets plot og tematiseringer.

Janus

Bogen tager sin begyndelse på hospitalet. Allerede på første side bliver vi som læsere bevidste om hovedkarakterens, Janus, psykiske lidelse: ”Kristian er skizofren ligesom jeg, men han er hårdere ramt.” (Bengtsson 2005: 5). På den måde introducerer han både sin bevidsthed om sig selv værende skizofren, men også en selvforståelse af, at han er ikke er en af ”de slemme”. I første kapitel er Janus’ mål at komme ud fra hospitalet, noget som han har arbejdet hårdt for: ”Jeg har arbejdet hårdt de sidste mange måneder. Jeg gik på toilettet når jeg fik anfald. Jeg bed i min dyne, i stedet for at skribe.” (Bengtsson 2005: 8). Gennem systemet har Janus anstrengt sig for at optræde stabil. Gorm Larsen, forsker i bl.a. narratologi, forklarer Gérard Genettes begreber om fokalisering. Janus er en homodiegetisk fortæller med indre fokalisering, da han befinder sig i

den fortalte verden, og det er gennem ham, vi som læsere oplever denne verden (Larsen 2013: 57-59).

I kapitel to præsenteres vi for Janus fortid og altså forhistorie til, hvorfor han blev indlagt på den psykiatriske afdeling. Det hele starter meget enkelt med, at Janus ikke stiger af bussen på vej til gymnasiet. Han føler en frihed ved ikke at gøre, hvad der forventes af ham og holder derfor fast i dette bare for at vandre formålsløst omkring:

”Men så gik det op for mig at jeg ikke behøvede. Jeg behøvede ikke at slæbe mig derhen og lade som om jeg fulgte med i timerne, slå tiden ihjel med at tegne fisk med slips, jeg behøvede ikke at stå og ryge i pauserne og finde på smarte ting at sige. Der var ikke nogen der døde, hvis jeg ikke gjorde det.” (Bengtsson 2005: 14).

Men pludselig en dag i bussen, kan Janus ikke bevæge sig, og det er sådan, at han første gang indlægges: ”Jeg ville fortælle hende at det ikke var så slemt, jeg havde det okay, jeg kunne bare ikke bevæge mig. Men der kom ikke nogen ord ud af munden på mig.” (Bengtsson 2005: 16). Janus udskrives igen og genoptager sin formålsløse tilværelse, men da han en varm sommerdag springer i vandet, vågner han igen op på hospitalet: ”De fortalte mig at jeg havde prøvet at begå selvmord, de troede ikke på, at jeg bare havde haft det varmt.” (Bengtsson 2005: 17). Nogle korte indlæggelser følger, indtil han til sidst lader sig indskrive.

Vi har som læsere nu lært Janus at kende før og efter, at han blev syg. Eller har vi? Efter sin udskrivelse tager Janus ud til sin brors lejlighed på Trianglen, som han har fået lov at låne ved at fremme sin brors skyldfølelse: ”Jeg nævnte ikke at han kun har besøgt mig en enkelt gang i de fire år, jeg har været indlagt, men jeg kredsede om det [...]” (Bengtsson 2005: 19). Broren er ikke selv hjemme, hvilket ellers var en af grundene til, at Janus blev udskrevet: ”Mit argument overfor ham var netop at min bror kunne give mig den støtte og opbakning jeg har brug for.” (Bengtsson 2005: 19). Janus viser sig mere og mere som en ret udspekuleret person, og opgaven vil senere undersøge, om han som fortæller også viser sig at være udspekuleret over for læseren.

Jagten på Amina

I kapitel fire introduceres vi for brevene fra Amina, som Janus har bredt ud på gulvet. Amina er en tidligere bekendt fra gymnasiet, som Janus har brevvekslet med i tre år. Hun stoppede med at skrive for over et halvt år siden, hvilket er selve grunden til, at Janus har ønsket at blive udskrevet. Sin første dag ude bruger han på at prøve at spore noget frem fra brevene og vænne sig til den nye atmosfære:

”Her er ingen døre der bliver smækket, eller plejere der snakker på gangen udenfor mit værelse. Ingen der råber op, og ingen nye patienter, der skal fikseres. Her er alt for stille. Jeg tænker på Amina, hvordan hun mon ser ud nu, der er flere år siden jeg har set hende.” (Bengtsson 2005: 26).

Plottet bliver her tydeliggjort – hvorfor stoppede Amina med at skrive? Hvordan vil Janus finde hende? Og hvordan vil Janus overhovedet klare sig udenfor hospitalets fire vægge?

Allerede næste dag er jagten sat i gang. Janus opsøger Aminas families hjem, hvor døren bliver smækket i hovedet på ham med beskeden om, at Amina ikke længere bor der. Næste morgen følger Janus efter Aminas søster, som fortæller ham, at hun ikke har så meget kontakt til Amina efter, at hun er blevet gift. Det bliver altså ikke så nemt, som Janus havde håbet på, og han må lære igen at tilpasse sig: ”Amina er blevet gift. For helvede hun er kurder og i begyndelsen af tyverne. Jeg må begynde at tænke som man gør på denne her side af hospitalsdørene.” (Bengtsson 2005: 36).

På den anden side

Det bliver en prøvelse for Janus igen at lære at tilpasse sig verden udenfor hospitalet. Det er tydeligt, at Janus har svært ved at klare bare det at bo i en lejlighed og ender med at sove på altanen: ”Jeg har været lukket inde alt for længe. Gik fra at kunne gøre hvad jeg ville, sove hvor jeg ville, ryge og drikke hvad jeg ville, til at skulle spørge om lov hver gang jeg ville klø mig i skridtet.” (Bengtsson 2005: 46). Han opsøger David, en tidligere gymnasieven, og de snakker om gamle dage. Besøget ender med, at Janus aggressivt tager Davids klassebog: ”Han rejser sig fra stolen og griber ud efter klassebogen. Jeg sætter en hånd i brystet på ham og skubber ham tilbage i lænestolen.” (Bengtsson 2005: 63). Denne side af Janus var også nær skyld i, at han ikke blev ud-

skrevet, da Erik på afdelingen ville brænde hans breve og han var voldelig overfor ham. Pettersson, lederen på hospitalet, fortalte ham der: ”Jeg så ham bagefter... Jeg var meget overrasket, da jeghørte det var dig.” (Bengtsson 2005: 11). Janus vil gerne holde sig for sig selv, men når tingene står i vejen for hans mål, bliver han kynisk og overrasker dem omkring sig med sin voldelige side.

Klassebogen leder Janus til sit næste spor, som er Maria, Aminas tidligere veninde fra gymnasiet. Hun tager ikke sin telefon, og tingene kompliceres for Janus, så han konfronteres med ”den gamle mand”, som er en del af hans sygdom og produkt af hans dårlige selvværd. ”Den gamle mand” vil der først fokuseres på senere, i stedet vender vi tilbage til sporet Maria. Janus opsøger hende på sin adresse, og Maria kan fortælle ham, at Aminas forældre ville gifte hende væk, og hun derfor besluttede sig for at flygte fra hele situationen med hjælp fra et krisecenter. Maria indrømmer, at hun mistede kontakten til Amina, hvilket sårer Janus. Derfor er han ubehagelig overfor hende: ”Hvorfor holdt du ikke kontakten med hende, men skal vel ikke miste kontakten med folk når hun sidder oppe i sådan et pissehul, og du ikke gider snakke med hende længere.” (Bengtsson 2005: 82). Janus, som formodentligt selv ønskede at kunne have hjulpet Amina, skubbes ud i et angstanfald, der han konfronteres med sandheden. Han drikker sig fuld for at flygte for angsten: ”Jeg vælger en form for selvmedicinering der ikke står anbefalet i nogen af lægebøgerne. Slår lågen op til min brors barskab og begynder med vodkaen.” (Bengtsson 2005: 87). Næste morgen banker politiet på døren, fordi Maria har anmeldt ham. Janus skynder sig at iføre sig et af brorens jakkesæt og udgiver sig for at være ham. Betjentene åbner døren til en total ransaget lejlighed, hvilket Janus selv har stået for under nattens fuldskab. Han undslipper betjentene ved at spille skuespillet som sin bror godt: ”Jeg sov ude hos min kæreste i nat. Janus og jeg snakker ikke så godt sammen, så jeg tænkte det ville være okay at... og da jeg kom hjem i morges. Du kan selv se hvad han har gjort.” (Bengtsson 2005: 90). Janus viser sig at gå fra total psykotisk til igen meget udspekuleret. Navnet Janus er navnet på en romersk gud med to ansigter. Det ene skuer frem, det andet tilbage og symboliserer overgangen fra en tilstand til en anden (denstoredanske.dk: 12.12.2016). Janus bærer som guden på to ansigter, som symboliserer hans forskellige tilstande.

Overlevelse

Janus vandrer rundt i byen uden at vide, hvordan han skal finde Amina, nærmest som tiden før at han blev syg. ”Den gamle mand” fylder mere og mere i lejligheden, så det er med desperation, at Janus inviterer den bekendte junkie Martin op i lejligheden, da han møder ham tilfældigt på gaden: ”Men sandheden er at jeg ville invitere hvem som helst med op for at slippe for at høre på den gamle mand.” (Bengtsson 2005: 99). De to forsøger at tjene penge ved at sælge et tv, og Janus møder Martins dreng.

Janus opsøger krisecenteret, men her får han bank af vagten, fordi han ikke vil gå. Skadet opsøger han nu Anna, som var indlagt på samme afdeling som ham, men blev udskrevet først. Janus oplever et par dage med Anna, hvor de spiser dyr mad, drikker vin, går ture, og hvor han for første gang oplever intimitet med en kvinde. Til sidst konkluderer Janus: ”Og hun ville komme i morgen, med vin og morgenbrød og en undskyldning for hvorfor hun stadig ikke kunne finde ud af noget om Amina, hvorfor jeg skulle vente et par dage til. Og det ville være løgn, og jeg vil være ligeglad.” (Bengtsson 2005: 146). Dette er kun en forestilling, for Janus kan netop ikke være ligeglad med Amina og opgive håbet om at finde hende, så derfor forlader han Anna.

Til Janus’ store held ringer Aminas søster Gülden på. Hun opsøger Janus, da hun også selv vil se Amina igen. Hun fortæller, at Amina mødte kurderen Erkan oppe nordpå: ”Det var ikke godt, det hun havde gjort, men hvis hun nu giftede sig med en kurder, så ville det ikke være så slemt.” (Bengtsson 2005: 151). Men Erkan viste sig at være en dårlig mand, og Amina prøvede at flygte fra ham, hvilket ikke lykkedes: ”Erkan var meget såret over at hun var prøvet at stikke af og gav mig skylden. Så indtil det hele gik lidt bedre, var det bedst vi ikke så hinanden.” (Bengtsson 2005: 152). Gülden er altså lige så uvidende og desperat som Janus selv, men hun har givet ham et nyt spor: Erkan.

Gülden gav Janus adressen på den hashklub på Nørrebro, hvor Erkan plejer at færdes, og det bliver nu Janus næste spor. Igen bruger Janus sin snedighed til at komme ind i klubben og udgiver sig for at være Erkans gamle ven fra militæret. Efter at have spillet poker med Erkans venner

foreslår Mahmud, om ikke de alle skal besøge Erkan med det samme, og de kører ud af byen. Denne gang lykkes Janus skuespil ikke: ”Jeg vender mig, smider smøgen og er på vej ind mellem træerne. Et øjeblik tror jeg faktisk jeg har en chance. Et spark rammer mig hårdt i ryggen. ” (Bengtsson 2005: 161). Janus efterlades til sidst i skovbunden, og da han vågner igen, må han selv kæmpe sig tilbage til brorens lejlighed. Der ligger han i fire dage og gætter sig frem til sin tilstand, eksempelvis hvad der er brækket: ”Måske et par ribben, det hvæsedede når jeg trak vejret. Jeg så mig selv i spejlet. Jeg lignede noget fra en zombiefilm. Røde plamager på kroppen og i ansigtet der langsomt begyndte at skifte til nuancer af blå og grøn. Jeg ville overleve. ” (Bengtsson 2005: 167).

Janus' krop er smadret men hans sind er fast besluttet på at kæmpe videre. Han får derfor fat i en jagtkniv og opsøger Mahmoud. Her viser Janus sig fra sin hidtil mest voldelige side: ”Han har nøglen i låsen og døren halvt åben, da han hører mig komme. Han vender sig om og ser på mig. Jeg rammer ham hårdt med jagtknivens skæfte, hen over ansigtet. ” (Bengtsson 2005: 174). Janus vil torturere Mahmoud, indtil han giver ham Erkans adresse:

”Jeg så denne her udsendelse sent om aftenen, da jeg var indlagt. En dokumentarfilm. Den handlede om en fransk torturbøddel der havde arbejdet i Algeriet. [...] Jeg fik ikke slutningen med, for en af plejerne slukkede for fjernsynet, da han så hvad det var. Men jeg tror godt, jeg kan huske lidt. ” (Bengtsson 2005: 177).

Trods vold nægter Mahmud at give Janus Erkans adresse, indtil Janus til sidst truer ham med at skære hans pik af.

Mødet med Amina

Janus står foran Aminas dør, og endelig møder han hende igen: ”Hun er blevet ældre, trætte øjne, håret er fedtet og går hende til skuldrene. Men det er Amina, hun er stadig smuk. ” (Bengtsson 2005: 186-187). Gensynet bliver dog ikke, som Janus havde håbet på, da Amina forklarer: ”Jeg vil gerne leve sammen med min mand, ha' et liv sammen med ham. Det med os, det er så lang tid siden nu. Janus, det var da hyggeligt at skrive med dig... Men det måtte slutte på et tidspunkt. ” (Bengtsson 2005: 189). Janus' håb om at genoptage brevvekslingen er nu slut, og han vender

tilbage til afdelingen for at lade sig indlægge, da alt nu forsvinder for ham: ”Jeg prøver ikke at gøre det svært for ham, men jeg står bare og glør. Jeg er her ikke, der er ikke mere tilbage af mig, men det kan han jo ikke vide.” (Bengtsson 2005: 191). Hans yndlingsplejer Michael prøver at berolige ham ved at sige: ”Han siger at jeg er hjemme nu, at alt er i orden, at der har været rigtig kedeligt uden mig.” (Bengtsson 2005: 193). Afdelingen bliver nu for alvor Janus hjem, da han ikke klarede sig igennem på ’den anden side’. Han er helt afkræftet og gennemlever den sidste tids minder, men mest af alt er han tom: ”Om morgenen når jeg har taget min medicin, kan jeg igen ikke føle noget. Jeg kan ikke se deres ansigter for mig, ligegyldigt, hvor meget jeg prøver.” (Bengtsson 2005: 197).

Janus synker dybere og dybere ned, mens han bliver mere og mere passiv, indtil Anna en dag ringer og fortæller, at Erkan tæsker Amina: ”Hun var blevet tæsket gul og blå og havde brækket en finger.” (Bengtsson 2005: 209). Dette rykker noget i Janus, og da hans bror besøger ham, siger han til ham: ”Jeg skal ud herfra. Jeg skal ud herfra nu.” (Bengtsson 2005: 213). Pludselig får han en grund til, hvorfor Amina ikke længere skriver, og det lykkes ham at flygte. Den Amina, som han nu finder, er imidlertid forandret: ”Jeg hader at se hende sådan. Hun er en anden end den pige jeg mødte sidst. Hun er blegere, makeuppen er sjusket. Pudder der dækker over de blå mærker.” (Bengtsson 2005: 226). Erkan kommer hjem og er naturligvis ikke glad for at se Janus. De slås, hvilket ender med at Janus dræber Erkan: ”Jeg kan høre Amina skribe fra døråbningen. Jeg fortsætter med at stikke, igen og igen.” (Bengtsson 2005: 227).

Happy End?

Drabet på Erkan leder Janus tilbage til afdelingen, hvor han er blevet idømt forvaring på ubestemt tid. Petterson, lederen på hospitalet, giver Janus et nyt brev fra Amina. Janus er tilbage på afdelingen uden nærmere udsigter til at komme ud, men det er brevet, som ændrer hans sindstilstand: ”Jeg er næsten lykkelig, jeg ved ikke hvad hun skriver.” (Bengtsson 2005: 230). For Amina er tilværelsen også blevet en anden:

”Hendes forældre har ikke sagt det med de ord, men de virker ikke helt utilfredse med hvad der er sket. Det er ingen skam at være enke. Hun er glad for at være sammen med sin søster igen. [...] Skriver bare at hun ikke er vred på mig, og at jeg vel gjorde hvad jeg mente var rigtigt.” (Bengtsson 2005: 231).

Lige så stille vender livet på afdelingen tilbage til det normale. Janus begynder at kunne sove igen. Han følger med i en tv-serie og snakker igen med de andre patienter. En dag hører Janus, at Anna har hængt sig: ”Hun havde hængt sig fra en loftbjælke i sit atelier. Lægerne siger det er fordi hun holdt op med at tage sine medicin.” (Bengtsson 2005: 238). Men for Janus selv ender det lykkeligt: ”Til dessert er der citronfromage, jeg spiser et par mundfulde og går ind på mit værelse og læser brevet fra Amina.” (Bengtsson 2005: 239). Det er en noget atypisk ”happy end”, men Janus har opnået sit mål – Amina skriver igen. Han prøvede således at begå sig på den anden side af hospitalet, men han fungerede ikke derude. Derved har romanen også sin egen pudsige hjemme-ude-hjem struktur, som efterlader læseren med spørgsmålet – er denne verden for alle?

Upålidelighed

Stefan Iversen, forsker i bl.a. tekstteori, forklarer, hvordan begreberne *sjuzhet* og *fabula*, fra den russiske formalisme, kan benyttes til at beskrive en handling. Ser vi på handlingens *sjuzhet*, som er ”[...] tekstens fremstilling af hændelser og gerninger [...]” (Iversen 2013: 39), har vi handlingsforløbet med jagten på Amina, hvor Janus’ forhistorie flettes ind af og til. Forhistorierne optræder som flash-backs fremlagt af Janus selv. Men prøver vi at sammenligne det med tekstens *fabula*, som er ”[...] den kronologiske ordnede række af disse hændelser [...]” (Iversen 2013: 39), opstår der en undren, som skaber tvivl om fortællerens pålidelighed. ”En fortæller er ”*pålidelig*”, skriver Wayne C. Booth, ”når han taler for eller handler i overensstemmelse med værkets normer (den implicite forfatters normer), *upålidelig*, når han ikke gør.” (Phelan 2004: 139). James Phelan, en anden retorisk narratolog, udvider desuden ideen med begreberne *underrapportering* og *underfortolkning*. Med underrapportering menes der, at fortælleren: ”[...] ikke indrømmer overfor den, han fortæller til, hvad både han selv og det autoriale publikum ved om hans interesse.” (Phelan 2004: 143), mens der med underfortolkning menes, hvad fortælleren: ”ikke bevidst véd – eller han i det mindste er ude af stand til at indrømme det overfor sig selv – hvad vi slutter om hans personlige interesse.” (Phelan 2004: 143). Det ene betegnes altså som bevidst

tilbageholdt information, mens det andet er en form for selvbenægtelse, og det kan være svært at afgøre, hvilken der er tale om i en tekst. Phelan opstiller fire forskellige positioner som beskriver de etiske situationer for en tekst. Her vil opgaven undersøge den anden position, som er: ”fortællerens situation i relation til sin fortælling.” (Phelan 2004: 159).

Jo mere handlingen skrider frem, jo svagere bliver Janus udlægning af tiden op til sin indlæggelse. Den beskrives nærmest som en rolig og uskyldig vagabond tilværelse: ”Det blev sommer, og jeg sov rundt omkring i parker. Det var varmt og jeg nød at sove med kig til stjernerne.” (Bengtsson 2005: 15). Han beskriver det som, at han ”[...] havde taget fri fra resten af verden.” (Bengtsson 2005: 16). Til sidst beskriver han meget kort, at han: ”[...] kom ud og troede jeg ville tage en hf, gik lidt amok, blev indlagt igen.” (Bengtsson 2005: 17). Hvor meget amok gik han? David, den tidligere gymnasiekammerat, konfronterer ham med sin vilde ungdom: ”Kan du huske dengang på Islev station. Det var sgu derfor vildt. Fuck, hvor var vi skæve, jeg tror vi havde delt en flaske whisky.” (Bengtsson 2005: 58). Dette er en fortid, som Janus ikke selv har oplyst læseren om, og han kan heller ikke bidrage til minderne: ”Og jeg tænker på hvad for noget lort, vi lavede. Vi har helt sikkert lavet noget, men jeg kan ikke huske det.” (Bengtsson 2005: 58). Dette tyder altså på underfortolkning, da Janus enten har glemt eller fortrængt disse minder.

Da han møder sin tidligere bekendte, junkien, Martin, fortæller Janus således om sit kendskab til ham: ”Jeg lærte Martin at kende den sommer, hvor jeg sov rundt omkring. Han boede ikke på gaden, men kunne godt lide at hænge ud med os, ryge nogle fede, drikke et par øl.” (Bengtsson 2005: 100), og senere: ”Sådan gjorde vi dengang jeg tossede rundt, og sådan gør junkierne.” (Bengtsson 2005: 102). Hvem er ”os”, og hvordan tossede de rundt? I førnævnte kapitel to hvor der fortælles om tiden op til Janus’ indlæggelse, bliver der lagt vægt på ensomheden: ”Jeg havde det godt med mit eget selskab, følte en store lettelse.” (Bengtsson 2005: 15). Det eneste selskab, der fortælles om på gaden, er stemmerne i Janus’ eget hoved: ”Aldrig før havde jeg følt mig så fri. Jeg begyndte at tale med mig selv, ikke så højt at folk vendte sig om på gaden, men inde i hovedet, og nogle gange kunne jeg mærke læberne bevæge sig.” (Bengtsson 2005: 15). Men mødet med Martin tegner et billede af et andet fællesskab. Det at være junkie, er tilmed noget, som Janus mener at vide noget om: ”Om de vil det eller ej, så kan de ikke lade være, det er rent instinktivt, som om det var en del af det stof, de skyder sig med.” (Bengtsson 2005: 111), ligesom han også har et kendskab til, hvordan dealere arbejder: ”Jeg roder i lommerne efter det pen-

gebundt jeg tog med. Hundrede og halvtredsere foldet som dealere gør, inde i hinanden, de største yderst. ” (Bengtsson 2005: 155). Forhistorien fremstår ikke uskyldig længere. Der opstår altså et skel mellem det fortællende og oplevende jeg, og på den måde virker forhistorien til tiden før indlæggelsen som en underrapportering. Det oplevende jeg synes at bære på en viden, som det fortællende jeg ikke har lyst til at erkende, at det besidder.

Galskab

For at kunne afgøre om Janus som fortæller er upålidelig, må vi som læsere også forholde os til hans lidelse skizofreni. Ronald D. Laing, psykiater kendt for sin antipsykiatriske position, kendetegner diagnosen ved spaltningen: ”Begrebet skizofreni henviser til et individ, hvis samlede erfaringer er spaltet på to måder: for det første er der en spaltning i hans forhold til sin verden, og for det andet er der et brud i hans forhold til sig selv. ” (Laing 2001: 7). I *Aminas breve* er det fra første side ingen hemmelighed og derfor intet mysterium, at Janus er skizofren.

Hvis vi først ser på Janus’ forhold til sig selv, så søger han i visse tilfælde at undgå fordomme, som når han forklarer sig overfor Amina: ”Men det er altså ikke det samme som at jeg lige pludselig begynder at snakke som en anden og tro at jeg er en tysk general. ” (Bengtsson 2005: 31). I andre tilfælde har han intet imod fordommene, som når han skal have sin bistandshjælp: ”Skizofren paranoid, han har læst det i papirerne, og han ved hvad det betyder. Han ved godt at han sidder med en fucking tikkende bombe. ” (Bengtsson 2005: 77). Da han torturerer Mahmoud, benytter han sin diagnose til at true ham: ”Jeg er klinisk skizofren. Skizofren paranoid. Det er ikke noget man leger. ” (Bengtsson 2005: 82). Janus vil gerne forklare sig, når det er vigtigt for ham, som når han søger Aminas forståelse, men samtidig kan han også bruge diagnosen som et middel til at skræmme.

Som fortæller forsøger han at sætte læseren ind i sin verden som indlagt: ”Når man er omgivet af syge mennesker, er det ens verden. Man kan så være mere eller mindre syg. Men det er den verden, man kender, [...] ” (Bengtsson 2005: 55) og ”Jeg ved ikke særlig meget om denne verden, men jeg kan smage forskel på Zeroxat og Cipramil” (Bengtsson 2005: 5). Han har et stort kendskab og bevidsthed om både sin sygdom og sin rolle som indlagt, men dette er også forbun-

det med angst: ”Jeg kunne lave en velordnet verden på indersiden af mig selv. Men de skizoer jeg har set der har valgt den vej, kommer sjældent ud igen. De bliver derinde, der er nok at udforske. ” (Bengtsson 2005: 96). Det forhold Janus har til sig selv og sin sygdom er både præget af søgen efter forståelse, snedighed, bevidsthed og angst. Han balancerer konstant mellem både at kunne være i verden og i sig selv, som er illustreret med måden, som han holder sit hoved på: ”Jeg nikker roligt, velovervejet og retter så hovedet op igen. Det skal sidde lige på halsen, ikke til den ene eller anden side, eller hænge, man kan altid genkende os skizoer på hvordan vi holder hovedet. ” (Bengtsson 2005: 9).

Hallucinationer

Janus er som nævnt i tidligere citat ”Skizofren paranoid”. Dette kendetegner psykiatrifonden ved: ”Paranoid skizofreni domineres af hallucinationer og vrangforestillinger. ” (psykiatrifonden.dk: 03.11.2016). Hvis vi nu ser på Janus’ forhold til sin verden, oplever vi gennem ham hans hallucination om ”den gamle mand”: ”Han sidder overfor mig i en lænestol op ad væggen. Lidt foroverbøjet, pakket ind i sin lodne mørkegrønne parkacoat, han kløer sig over de grå skægstubbe. ” (Bengtsson 2005: 72). Men synet står ikke alene, Janus ved godt, at det stammer fra hans egen fantasi: ”Jeg ved godt han ikke er der. Jeg er sindssyg, og jeg ved det godt. Jeg ved godt, at hvis jeg koncentrerer mig nok, kan jeg få ham til at forsvinde. ” (Bengtsson 2005: 73). Endvidere ved han også, at synerne ikke blot er en del af hans fantasi men også en del af hans dårlige selvværd: ”Jeg har aldrig før set ham så tidlig på dagen, han plejer at komme om natten. Men jeg er træt og vred på mig selv, og så har han set sit snit til at smutte ind.” (Bengtsson 2005: 94). Janus er klar over, at han er syg, klar over at han ser ting, som ikke er der, men han ved ikke hvorfor, og derfor kan man som læser heller ikke vide det: ”Jeg har selv opfundet ham, og så alligevel ikke, fordi jeg aldrig har inviteret ham ind, ligesom jeg aldrig har bedt om at være forskellig, anderledes end andre. ” (Bengtsson 2005: 95).

En del af hans sygdom er også, at han indimellem oplever angstanfald. Når det sker, benyttes der en helt særlig fortælle teknik, hvor det oplevende jeg forlader sin fortælling. Det drejer sig om kapitel 16, 23 og 42, som alle tre også er iøjnefaldende korte kapitler. I kapitel 16 efterlader han

os, før han ransager brorens lejlighed, og læseren opdager altså sammen med fortælleren selv, hvad han egentligt har lavet om natten. I kapitel 23 får vi kun optakten til anfaldet: ”Jeg ligger på sengen, mit hjerte slår så kraftigt at jeg kan høre det i rummet. Bam, bam, Bam, bam, som en stor tromme, kannibalerne er ved at gøre gryden klar. Jeg sveder gennem tøjet. Så bliver lyset slukket.” (Bengtsson 2005: 117). I kapitel 42 er det hele dage, som forsvinder for Janus: ”Jeg ved ikke hvor lang tid jeg ligger fastspændt, et par dage tror jeg. De øjeblikke jeg er vågen, er der kun kvalme og træthed, så er jeg væk igen.” (Bengtsson 2005: 192). Hvis Janus som fortæller kunne gengive læseren det, som han ikke selv kan kontrollere og ikke er i stand til selv at huske, ville det kræve en ydre fokalisering. Derfor er det meget troværdigt, at fortælleren ikke bryder den indre forkalisering men gør sine anfald lige så gådefulde for læseren som for ham selv.

”Den gamle mand” mister sin magt, når Janus ikke længere magter at kæmpe imod, fordi de depressive tanker vinder: ”Kan du knække mig, jeg er allerede knækket. Jeg er bøjet helt ud af facon. Kan du give mig noget af dit mørke? Du har ikke noget, jeg ikke har. Du har ikke tænkt én tanke, jeg ikke selv har tænkt.” (Bengtsson 2005: 211). Til sidst får Janus endda selvmordstanke: ”Selvmord er begyndt at dukke op i yderkanten af min bevidsthed.” (Bengtsson 2005: 198). Det bliver Aminas breve, som hiver ham ud af mørket. Hvorfor er disse breve så vigtige for Janus?

Aminas breve

Litteraturhistoriker, Lis Møller, beskriver hvordan at karakterer kan drive et plot. Amina er som karakter en tydelig agent, en handlingskraft: ”de er der for at drive plottet fremad – eller for at udgøre en vinkel, hvorfra verden observeres.” (Møller 2013: 48), og mange af fortællingens bi-personer er funktionelle, da de ”[...] kun dukker op for at udføre en bestemt handling.” (Møller 2013: 48). Amina er hele plottets omdrejningspunkt. Det er hende som skaber handlingen og er ”det forsvundne guld”, hvorimod mange af de andre karakterer, som Maria, David og Erkan, bliver spor og ledetråde for at finde hende. Hun er selve grunden til, at Janus overhovedet har lyst til at blive udskrevet.

Brevene fra Amina startede med et telefonopkald på Janus’ fødselsdag fra afdelingen:

”Jeg hørte efter om hendes stemme ændrede sig, da jeg sagde jeg var blevet syg. Der var overraskelse, usikkerhed, men ingen overbærenhed og derefter et pænt forsøg på at lægge på. Vi snakkede i mere end to timer den aften.” (Bengtsson 2005: 31).

Hun har en dialog med ham, hvor han bliver opfattet som et ”normalt” menneske, og derfor får samtalen med det samme stor betydning: ”Da jeg gik i seng den aften, tænkte jeg, at alt måske alligevel ikke var helt ligegyldigt.” (Bengtsson 2005: 32). Er Janus forelsket? Før Janus ringer til hende, har han kun et overfladisk bekendtskab med hende:

”Jeg havde før snakket med hende mellem timerne i gymnasiet, men aldrig om andet end hvordan ferien var gået, eller om lærere vi begge to ikke kunne lide. Jeg prøvede aldrig på noget. Det ville være for stort besvær, tænkte jeg. Og selvom hun havde været interesseret, var det højst blevet til lidt kysseri, jeg havde ikke fået noget.” (Bengtsson 2005: 31).

Janus beundrer Amina, men da han havde chancen, gjorde han ikke noget ved det. I sin jagt efter hende, er ambitionen heller ikke at være sammen med hende, men det at brevvekslingen igen vil fortsætte. Dette er hans primære mål, når han ringer på familiens dør: ”Hun vil undskylde, og jeg vil tilgive hende. Og brevene vil komme igen.” (Bengtsson 2005: 28). Det er også den forklaring, som han ønskede at give Aminas forældre: ”Jeg håber jeg kan forklare hendes forældre at det kun drejer sig om breve. At de her breve er meget vigtige for mig, men at jeg aldrig har rørt hende.” (Bengtsson 2005: 28). Janus drøm om at finde Amina er i virkeligheden mest en drøm om, at brevvekslingen igen vil fortsætte, hvilket også forklarer romanens titel.

Hvorfor er disse breve så vigtige for ham? Formentligt fordi brevene bliver Janus’ vindue til livet udenfor hospitalet:

”Det var rart et stykke tid at tænke på andet end medicin og sygdom. Flere timer bagefter var jeg tilbage i den verden hvor mine største problemer var at finde modet til at invitere en pige ud, købe det rigtige tøj, holde en brandert kørende uden at blive pinlig” (Bengtsson 2005: 32-33).

Når Amina skriver til Janus, giver hendes fortrolighed ham en følelse af nærvær: ”Jeg har læst brevene mange gange før, og billederne er stadig lige klare i mit hoved. Jeg står der sammen med

hende i køkkenet.” (Bengtsson 2005: 25). Navnet Amina betyder pålidelig på arabisk. Amina er nemlig hende, som fastholder Janus i, hvordan en normal tilværelse føles.

Når Amina og Janus skriver til hinanden, er der ting, som de udelader. Amina udelader at fortælle om andre fyre: ”Måske skulle jeg tage det som en kompliment. [...] I det øjeblik man skal høre om deres kærester, er man røget over i venindekategorien, uanset om man har en pik eller ej.” (Bengtsson 2005: 85). Når Janus fortæller Amina om livet på afdelingen, er det den pæne version: ”Hvad skulle hun med det? Ville det gøre hende gladere at høre om søvnløshed, anfald, bræk, rysteture?” (Bengtsson 2005: 85). Her kan man se, at Janus godt kan lide Amina, men at han samtidig er klar over, at deres forskellige verdener skiller dem ad. Janus får også bekræftelse af Amina gennem brevene, fordi hun viser ham, at hun nyder at læse hans breve:

”De har vel ikke puttet dig i trøjen igen? Jeg ved godt at det ikke er sjovt, at jeg ikke kan forestille mig hvordan det er at være derinde, men alligevel kunne jeg ikke lade være med at grine højt da jeg læst dit brev, min søster stak hovedet ind på værelset, fordi jeg grinede så meget.” (Bengtsson 2005: 23).

I sin jagt efter Amina, erkender Janus, at han ikke længere ønsker, at Amina skal udelade ting for ham, fordi han er blevet stærkere:

Jeg ville ønske at jeg havde skrevet til hende at hun kunne have givet mig det hele. At jeg godt forstår at vi alle sammen har vores problemer, og at de altid virker store for os, hvor små de end kan være for andre. Og at jeg kunne tage de store problemer, jeg kunne tage dem på ryggen. Jeg kunne godt klare det. Jeg er ualmindelig velmediceret. Hun kunne have skrevet alt, bare hun blev ved med at skrive. (Bengtsson 2005: 86).

Janus er nok snarere stærk nok til at *læse det hele* end til at høre det hele. Han ønsker jo, at hun skal skrive alt og blive ved med at skrive, men igen er ambitionen ikke, at de to skal være sammen som et ”rigtigt” par. Deres forhold rummer noget helt specielt i brevvekslings form, fordi de begge kan være ærlige og lytte til hinanden, uden at forholdet kræver mere end det. I de andre forhold, som Janus har eller har haft, skuffer han de andres forventninger til ham, som bl.a. sin bror, Anna og mor. Janus’ mor konfronterer ham med en skam over ikke at kunne leve et normalt liv: ”Så er det ikke rart hver søndag, når ens mor kommer med hjemmebag, at blive mindet om at tingene kunne have været anderledes. Så jeg bad hende om at blive væk. Jeg skulle nok ringe, når

jeg kunne klare at se hende igen. Den dag kom ikke.” (Bengtsson 2005: 55). Amina giver derimod Janus en forbindelse til verden udenfor uden at forvente, at han skal blive en del af den. Hun lægger altså ikke noget psykisk pres på ham. I forholdet til Amina gennem brevene, kan Janus både være noget for en og føle noget for den person, uden at forholdet bliver ødelagt af andre forpligtelser, som han ikke kan leve op til.

Helt grundlæggende giver selve handlingen af at sende et brev Janus en værdifølelse: ”Jeg vænnede mig til at brevene kom. Når jeg lå fastspændt om natten i mit eget bræk, efter et anfald, tænkte jeg på hende. Jeg forestillede mig hendes hånd, der satte ordene på papiret for min skyld. Jeg var én, der var værd at skrive til.” (Bengtsson 2005: 33).

Identitet

Janus og Amina bruger begge hinanden til at forsøge at forstå og forklare sig selv. Janus gør det i forhold til sin diagnose, mens Amina gør det i forhold til sin etnicitet. Det kan vi for eksempel se, når hun fortæller ham, at sin søster fortæller hende: ”Du er ikke dansker, glem det ikke, du er ikke dansker, siger hun med hævede øjenbryn og ligner vores mor helt utrolig meget.” (Bengtsson 2005: 23). I passagen på s.44, fortæller hun ham om, hvordan hun øvede sig i at imitere studieværterne i fjernsynet for at ændre sin talemåde: ”Jeg talte faktisk anderledes før du mødte mig. Jeg talte rigtig perkerdansk.” (Bengtsson 2005: 44). Janus spørger Amina i et brev om, hvordan det er at være tyrkisk kurder. I passagen på s.45, fortæller Amina om den vikar, som gjorde hende opmærksom på det:

”Og først synes jeg det var rart, jeg følte mig som noget specielt, og det var en god følelse der i tredje klasse, men efterhånden blev det anstrengende. At jeg ikke engang kunne spise min madpakke uden at hun skulle fremhæve hvordan jeg havde fået feta og borék med i stedet for en klemme med leverpostej. Og jeg kunne godt se hvordan de andre børn begyndte at se mærkeligt på mig.” (Bengtsson 2005: 45).

For Aminas søster, Gülden, er det også vigtigt at forklare sig, når hun fortæller om Erkan: ”Det er måske dumt af mig, måske ret ligegyldigt... Men, Janus, det her er ikke vores religion. Det har intet med religion at gøre. I Koranen står der at man skal ære kvinden. Ære og respektere kvin-

den.” (Bengtsson 2005: 153). Mahmud, som Janus ellers har tortureret, har han sympati for: ”Jeg ser Mahmud sidde i stolen, jeg ved ikke hvorfor, men jeg tænker på ham som en ven.” (Bengtsson 2005: 197). Måske tænker han på ham som en ven, fordi han gennem Amina ved, at Mahmud som andengenerationsindvandrer også lider under et identitetsproblem som ham selv? Amina oplever både forventningen om, at hun ikke må blive for dansk, mens hun selv heller ikke vil være for anderledes. Gülden prøver at eliminere fordommene om sin religion, ligesom Janus gør det samme om sin diagnose. Janus virker nærmest misundelig, når han betragter giraffen, som ikke udsættes for det problem: ”Giraffen er meget giraf, den er ikke en god eller dårlig giraf, den er bare helt utrolig meget giraf.” (Bengtsson 2005: 138).

I *Danmark på briksen* forsøger Carsten René Jørgensen, forsker i psykologi, at besvare spørgsmålet: ”Hvordan er det at være de mennesker, som ikke er inkluderet i det danske samfund, fordi de er fattige, indvandrere, psykisk syge eller af forskellige grunde ikke har kunnet få fodfæste på arbejdsmarkedet?” (Jørgensen 2012: 22). Her ser vi, at psykiske syge og indvandrere er havnet i samme kasse som samfundets ekskluderede. I sin forskning undersøger han fx bistand og beskriver de tre grupper af mennesker, som er overrepræsenteret blandt kontanthjælpsmodtagere: ”Indvandrerægtepar fra ikke-vestlige lande, enlige kvindelige forsørgere af dansk oprindelse og enlige mænd af dansk oprindelse.” (Jørgensen 2012: 74). Det er præcis de grupper, som Janus iagttager, når han selv venter på sin bistand: ”Og jeg tænker måske er sagsbehandlere aflønnet sådan at de får lov til at beholde de penge, de ikke giver ud til Johnny, Conni og Ali.” (Bengtsson 2005: 77). Der vil ikke blive gået mere i dybden med Carsten René Jørgens ellers spændende forskning, men det kan benyttes til at påvise, hvordan at emnet ikke kun eksisterer inde i selve værket men altså også udenfor værket. *Aminas Breve* operer med samfundets udsatte grupper og de stigmatiseringer, som de er udsat for. Når mennesker ekskluderes fra samfundet, opstår der et ”modbogenskab”. Står fortællerens upålidelighed i vejen for at formidle denne problematik?

Fanget

Opgaven vil nu undersøge den tematiske læserinteresse: ”Tematiske interesser opstår af den måde, hvorpå fortællingen fremhæver de idemæssige /politiske/etiske komponenter af disse karakterer, steder, og begivenheder – eller af dens måder at repræsentere dem på.” (Phelan 2004:37). Et

sted, hvor vi kan tematisere Janus' liv som indlagt, er passagen, hvor en af de andre indlagte, Kristian, har fået fat i en termokande med skoldhed kaffe, som han bælger i sig. Janus får et bebrejgende blik af plejeren Karin og tænker:

”Og hun har ret. Jeg kunne godt have råbt op. Jeg kunne sagtens have hentet en plejer. Men Karin ved også at jeg passer mig selv. Jeg vil ikke være skyld i, at en kammerat ligger fikseret hele natten efter et anfald. Jeg var nok også nysgerrig efter at se hvor meget kaffe han kunne få ned.” (Bengtsson 2005: 7).

Der er mange ting på spil i dette udsagn. Dels siger det noget om Janus' rolle på hospitalet – han vil gerne være en, ”som passer sig selv”. Han føler et højere moralsk ansvar overfor de andre indlagte, sine såkaldte kammerater, end de ansatte. Til sidst indrømmer han sin egen fortjeneste, som udviser hans udspekulerede person. Alle disse ting er meget sigende for Janus' karakter, som opgaven allerede har været inde på. Desuden benyttes en speciel framing af hospitalet som et fængsel. Man holder sammen med de andre patienter som med sine medfanger, personalet er der for at observere én ligesom fængselsbetjente, og der er risiko for at blive straffet. På trods af denne framing af hospitalet som et fængsel, er det alligevel der, hvor Janus begår sig bedst, fordi der er spilleregler: ”Jeg koncentrerede mig om hvordan jeg gik, hvordan jeg spiste, talte. [...] Jeg fik klap på skulderen, og alle var glade, deres systemer virker faktisk, de kan andet end bare at fylde os med medicin.” (Bengtsson 2005: 8). Men på den anden side af hospitalet er spillereglerne uforudsigelige, og han glemmer hvordan den virkelige verden fungerer, hvilket illustreres med en helt basal ting som sult: ”Når man først bliver vant til tre faste måltider om dagen, glemmer man at når man er sulten, spiser man.” (Bengtsson 2005: 5). Det er en vigtig pointe, at hver gang Janus søger væk fra hospitalet, er det for at finde Amina, men ikke et konkret ønske om at komme blive udskrevet. Det kan vi bl.a. se, fordi at Janus stiller sig uforstående overfor, hvorfor Johannes vælger et liv som tigger i stedet for at lade sig indlægge igen. For Johannes handler det om frihed: ”Der er ikke nogen der skal bestemme over mig. Aldrig, aldrig nogensinde mere.” (Bengtsson 2005: 41). Janus er ikke selv interesseret i denne frihed, fordi han tydeligvis ikke kan evne at mestre den. Til sidst bliver hospitalet et konkret fængsel for ham, fordi det er der, hvor han skal afsone sin straf, men som før beskrevet, er det jo ikke en ulykkelig slutning. Bogen tegner altså en skarp streg mellem verden udenfor og indenfor hospitalets vægge, og viser hvordan

Janus slet ikke er forberedt på den rigtige. Dette giver en indirekte samfundskritik af, at systemet fastholder de syge i livet på hospitalet og ikke evner at hjælpe dem med at tilpasse sig et liv udenfor. Romanen giver på den måde sin kommentar til psykiatridebatten.

Tillid

Janus gennemskuer personalet og har ingen tillid til, at de gør deres bedste, som ses med eksemplet, da de skulle male deres værelser: ”Det var tænkt som en del af terapien, for dem af os der var i stand til det. De sparede vel også nogle penge.” (Bengtsson 2005: 6), eller hans beskrivelse af lederen: ”Han skulle være dygtig. Han er her ikke så meget, han er mere dygtig andre steder, konferencer, møder.” (Bengtsson 2005: 9). Han undslipper hurtigt samtalerne fra psykologerne, fordi han ikke kan give dem, hvad han mener, at de er ude efter: ”Hvis du ikke har et godt, solidt misbrug i barndommen de kan vade rundt i, mister de hurtigt interessen.” (Bengtsson 2005: 206). Der er altså ikke meget tiltro at hente fra den syges side til plejerne, som anses for nogen, som går op i enten at spare penge, opnå anerkendelse udadtil eller blot følge rutinerne. En af plejerne bliver dog positivt beskrevet, men det er netop også, fordi han bøjer reglerne og ikke er som de andre: ”Michael går for at være frisk. Det er nok fordi han har mere tilfælles med patienterne end med nogen af lægerne eller de andre plejere. Hvis han tager én i at ryge joint om natten, på sin vagt, kan han godt finde på at sætte sig og ryge med.” (Bengtsson 2005: 7). Alligevel kan han ikke være Janus’ ven: ”Hvis ikke han havde haft navneskilt på, havde vi været venner.” (Bengtsson 2005: 8). Der bliver således en os-de opdeling mellem patienterne og personalet inde på hospitalet. Han beskriver det sådan her: ”Men det er den verden man kender, mennesker er syge, og personalet, plejerne og lægerne udfylder bare nogle roller; de har funktioner, de er møbler med hud.” (Bengtsson 2005: 55). Janus har ikke tillid til personalet, men hvem stoler han så på?

De udstødte

De bekendte som Janus tilfældigt møder, efter at han er blevet udskrevet, er alle udstødte. Den første han møder, er, den tidligere indlagte patient, tiggeren Johannes. Om ham fortælles der:

”De havde fundet ham i en snedrive stiv som en ispind. De mente han ikke kunne tage vare på sig selv og havde så indlagt ham. Han kunne tale sort i dagevis. Andre gange var han klar i hovedet. Han var god til skak, vi spillede tit sammen, han plejede at vinde.” (Bengtsson 2005: 37).

Den næste, som han møder, er junkien Martin. Janus møder Martins dreng kun for at babysitte ham, men bebrejder ham ikke: ”Og jeg ved godt at den eneste grund til at jeg skulle møde drengen, var for at babysitte ham, mens far skaffer noget mere gift han kan pumpe op i armen. Og jeg kan ikke blive sur over det, det er det junkier gør, de bruger andre.” (Bengtsson 2005: 110). Junkiefaren og den lille dreng minder meget om de to centrale karakterer fra *Submarino*. Dette er et eksempel på, hvordan forfatteren bevæger sig indenfor samme univers. De første to tidligere patienter, som han møder, har det altså ikke lykkes at skabe sig en stabil tilværelse men overlever gennem misbrug. Anna har dog skabt sig selv en karriere som kunstner. Ja faktisk er det hendes diagnose, som sælger: ”En eller anden gammel stodder skal have det hængende i sin villa ude i Hellerup og fortælle alle der ser det at jeg er skizo. De elsker simpelthen skizoer. [...] Alle de kataloger fra gallerierne hvor jeg udstiller – alle sammen skriver om tid på den lukkede.” (Bengtsson 2005: 124).

Den os-dem opdeling som Janus tidligere beskrev inde på hospitalet, genfinder han udenfor. Romanens udsagn om mennesker bliver, er at vi alle flygter fra vores spøgelse, og de velfungerende så er de, som er dygtige til det, mens civilisationen udstøder de som ikke er.

”Den gamle mand, den gamle mand, det eneste vi kan måle graden af vores civilisation på, er hvor gode vi er til at flygte fra vores spøgelse. Vi holder dem væk med tv, radio, PlayStation, mikrobølgeovnen. Telefonen der ringer hele tiden. Og jeg flygter ned ad gaden, flygter i dyre italienske håndsnyede sko, med kroppen fuld af højdepunktet af medicinsk forskning. Civilisationens sorte får. Jeg er en af de få der stadig kan se mine spøgelse” (Bengtsson 2005: 95).

Når Janus præsenterer læseren for de tidligere indlagte patienter, illustrerer romanen, hvordan de gale placeres i samfundet – enten inde på hospitalet, i underverden eller kan de opnå accept

gennem kunsten. Gennem kunsten bliver det gale illustrativt og kan hænges op i stuen i stedet for at forstyrre gadebilledet. Hovedbanegården er stedet, hvor de udstødte færdes: ”De hjemløse er blevet tydeligere og er i dårligere stand. Hovedbanegården var altid et godt sted at gå hen når det regnede, eller hvis man ville møde nogen at dele en joint med.” (Bengtsson 2005: 18). De gale er de marginaliserede, og igen ser vi bogens skildring af, at disse mennesker ekskluderes fra samfundet.

Fordomme

Det bliver også beskrevet, hvordan Janus opfatter holdningen til de gale. Første gang han tog bussen til hospitalet, fornemmede han at buschaufføren tænkte: ”Endnu en tosse, tænkte han, håber ikke han laver problemer i min bus.” (Bengtsson 2005: 13). Psykologerne opfatter han som en parodi: ”Så spurgte han om jeg gerne ville have at min far skulle have slået mig. Jeg tror godt selv, han kunne høre, hvor dumt det lød.” (Bengtsson 2005: 53). Efter at han er blevet banket og forsøger at finde hjem, er der ingen som vil hjælpe ham:

”En midaldrende kvinde får hurtigt samlet sin avis sammen og går videre til næste kupe. Jeg har allerede ødelagt hendes dag. [...] Jeg forsøger at praje en taxa, men den standser ikke foran mig, speeder bare op og kører væk. Det er tidlig morgen, folk er på vej til arbejde. De glør på mig, vender sig på gaden, men lader mig være i fred. Jeg kunne lægge mig ned og dø, folk vil ikke forstyrre mig. (Bengtsson 2005: 166).

Janus oplever altså en afstandtagen, fordomme og afsky overfor samfundets udstødte og de, som har brug for hjælp. Når han på et tidspunkt er på vej til svømmehallen med de andre patienter, standser der et par håndværkere op og vinker til dem, og Janus tænker, at de må tro, at de er mongoler, fordi: ”Alle elsker mongoler, på samme måde som de hader sindssyge.” (Bengtsson 2005: 202). Mongoler er noget, som samfundet kan forholde sig til, fordi fordommen jo er, at ”de er så glade og som små børn”, hvorimod de andre gale stikker ud som de utilregnelige, fordi deres lidelser ikke bliver associeret med glæde. En måde at prøve at kommunikere angst kan være gennem humoren, som Janus giver et eksempel på med Thomas fra afdelingen, som er angst for planter. Men Janus er klar over, at det blot er en facade:

”Thomas kan fortælle om sin sygdom så næsten alle griner, han ved lige hvad han skal lægge vægt på, når han fortæller om dengang han flippede ud i grøntafdelingen i SuperBrugsen. Men når man først har set ham få et anfald, griner man ikke længere. Thomas er en af de få, jeg vil savne på afdelingen.” (Bengtsson 2005: 27).

Den fordømmelse Janus synes at mærke overfor samfundets udstødte, er han ikke selv en del af. Han rummer tværtimod en stor forståelse overfor disse mennesker, som når han sætter sig ned og spiller skak med dem, viser tolerance overfor deres misbrug og kan se bag facaden og sætte sig ind i angsten. På grund af sin diagnose, er Janus selv blevet en del af de udstødte, og det har givet ham et syn på, hvordan den verden fungerer. Det er en verden, som han tager læseren med ind i. Fordi han er en homodiegetisk fortæller med indre fokalisering, knytter vi os som læsere hurtigt til ham og får et indblik i hans tankemønster. Det tankemønster, som læseren inddrages i, giver ”de syges verden” en stemme.

Sympati

Janus giver læseren sympati for de udstødte. Men hvad med Janus selv? James Phelan mener, at en fortælling som indeholder utilstrækkeligheder og huller, som kan pege på upålidelighed, faktisk kan give læseren et tættere bånd til karakteren: ”Nevertheless, many members of the actual audience — and I include myself among them — are likely to find that the deficient narration has bonding rather than estranging effects.” (Phelan 2011: 142). I en anden artikel om denne teori, benytter Phelan Ken Kesey’s *Gøgereden* fra 1962 til at illustrere dette. Fortælleren ”Høvding” er som Janus også indlagt på et psykiatrisk hospital. Han analyserer et sted, hvor Høvding er upålidelig, hvad angår tid og sted i fortællingen, og konkluderer:

Both the misreporting and the misreading contribute to our understanding of the Chief’s psychological problems, the reasons why he is himself a patient in this psychiatric hospital: he suffers from paranoia and extremely low self-esteem. (Phelan 2007: 227).

Her tjener Høvdings upålidelighed læserens forståelse for ham som psykisk syg patient. På samme måde bliver Janus’ fortælling mere pålidelig af, at den efterlader huller og undren for læseren. Vi nærer som læsere mistillid til Janus fortælling om sin forhistorie, som jo både er en del af hans

forhold til sig selv og sin verden og derfor hænger sammen med skizofreni. Upålideligheden kan således være et middel til troværdighed. Phelan analyserer, hvordan Høvdings fejlrapportering af tid og sted hænger sammen med sygeplejersken Ratched's manipulation af patienterne. Dette skaber sympati for karakteren: "This effect contributes substantially to our sympathy for the Chief and to our desire that his situation will improve." (Phelan 2007: 227). På samme måde nærer vi sympati for Janus, fordi at han ikke trives uden forbindelsen til Amina. McMurphy, en anden karakter i *Gøgereden*, afsøner sin fængselsstraf på det psykiatriske hospital. McMurphy forsøger at gøre oprør mod Ratched: "Our bonding with the Chief is crucial to the effectiveness of these dynamics: the more sympathetic we feel toward him the more we desire McMurphy to stay on his destructive course, even as we register the risks he takes." (Phelan 2007: 228). Ligesom dette eksempel, er vi som læsere lige så ivrige som Janus selv efter at finde Amina, og ønsker for ham at han skal få det godt igen. I Janus' jagt på at finde Amina, godtager vi derfor som læsere at han begår fejl. Hvis Janus var en karakter, som altid gjorde det rigtige, ville hans fortælling som udstødt ikke have samme værdi. Janus' upålidelighed skaber sympati for ham, og gør paradoksal nok fortællingen troværdig. Når det drejer sig om Janus' fremstilling af samfundet, forekommer fortællingen ikke upålidelig men reflekteret. Spørgsmålet bliver i stedet, om historien her er fortalt for godt? Om Janus som skizofren fortæller simpelthen er for velovervejet?

To intentioner

Dette er et emne, som Bengtsson også er blevet konfronteret med, når han er blevet spurgt ind til den alkoholiske karakter Nick fra *Submarino*, i tidligere omtalte interview: "Som læser af dine bøger kan man undre sig over, at dine karakterer er så velreflekterede.", hvortil Bengtsson forklarer, hvordan dette skal fjerne fordomme:

Og jeg har også tænkt, at de skulle kunne have gennemført et universitetsstudium under andre omstændigheder. Det skulle i hvert fald ikke være intelligensen, der stod i vejen, hvis tingene havde formet sig anderledes for dem. For det ville være uinteressant at læse om dem, hvis de var dumme. Men dit spørgsmål er faktisk også et godt eksempel på de generaliseringer, vi har en tendens til at lave som mennesker. Vi vil så gerne putte folk ned i kasser. Men der findes ikke typer, der findes kun mennesker. (kristeligt-dagblad.dk: 28.11)

Lars Bernaerts, narratolog, beskæftiger sig med begreberne *fou raisonnant* og *fou imaginant* for den gale fortælling. *Fou raisonnant* indebærer at fortælleren forsøger at overkompensere for sin galskab gennem sproget, mens *fou imaginant* omhandler fortællerens delirium, som han forsøger at overbevise læseren om er ægte. (Bernaerts 2014: 190-194). I *Aminas Breve* er Janus derimod fuldt ud bevidst om sin diagnose og hallucinationer, og han prøver hverken at benægte den overfor læseren, eller overbevise læseren om at sine hallucinationer eksisterer uden for ham selv. Hvis en af de elementer var på spil, ville det nemlig overskygge det samfundskritiske aspekt af historien, som Bengtsson vil fremstille. Hvis sproget var ”galt” og fragmenteret, ville det samfundsetiske budskab ligeledes ikke blive formidlet klart. Det nøgterne og rå sprog rammer derimod et bredt publikum. Den implicitte forfatter kan derfor hverken gøre fortælleren fuldstændig pålidelig eller upålidelig, for at fortællingen både skal være troværdig overfor Janus’ diagnose og sin fortolkning omkring samfundets udstødte.

Konklusion

Jonas T. Bengtssons forfatterskab giver samfundets ekskluderede en stemme. *Aminas Breve* illustrerer hvor meget den psykiatriske afdeling adskiller sig fra det omgivende samfund. Jegfortælleren Janus er indlagt på den psykiatriske afdeling, og hans eneste forbindelse til den anden side er gennem brevene fra Amina. Da Amina stopper med at skrive, tvinges han derfor ud fra hospitalet. Det skildres, hvor svært det, som psykisk syg, er, at vende tilbage til samfundet. Dermed gives kritik af, at samfundet ikke er lavet til at inkludere de psykiske syge men i stedet ekskluderer dem. Både Janus og Amina føler, at de skal forklare sig overfor samfundet og bruger derfor hinanden til, gennem brevene, at bearbejde deres identitetsproblemer. Janus er upålidelig i sin fortælling om sin forhistorie, men det er paradoksalt nok kun med til at gøre fortællingen mere troværdig, fordi vi som læsere således bedre forstår hans diagnose som skizofren. Som læser nærer man stor sympati for fortælleren, fordi vi forstår hans mission om at genvinde sit fundament for værdi i livet. Når det kommer til fortællerens udlægning af de samfundskritiske aspekter, er han mere reflekteret. Romanens intention er både at give sin fortolkning af den skizofrenes selvfor-

ståelse men også kritik mod det samfund, som fortælleren føler sig udstødt fra. Det er gennem denne fortælleteknik, at man som læsere både kan forsøge at opnå en forståelse for det at have et spaltet sind, men også tage stilling til om vores samfund også er lige så spaltet.

“We can no longer bear anything that lasts.
We no longer know how to make boredom bear fruit.
So the whole question comes down to this:
Can the human mind master what the human mind has made?”

Paul Valery

Videre overvejelser

Aminas Breve er rig på problemstillinger. Noget man ellers kunne gå i dybden med kunne være: paratekst, tekstens rum, indvandrerdebatten, mediers påvirkning, fordomme m.fl.

Litteraturliste

Primærkilde

- Bengtsson, Jonas T. (2005): *Aminas Breve*. People's press, København.

Artikel/antologibidrag

- Bernaerts, Lars (2014) *Tell-tale minds: the rhetoric of mad first-person narration*. Les narrateurs fous: mad narrators. p.185-206
- Iversen, Stefan 2013. *Handling*. I Litteratur. Introduktion til teori og analyse, red. Kjældgaard et. al. Aarhus Universitetsforlag, Aarhus.
- Larsen, Gorm (2013). *Fortæller*. I Litteratur. Introduktion til teori og analyse, red. Kjældgaard et. al. Aarhus Universitetsforlag, Aarhus.
- Møller, Lis (2013). *Karakter*. I Litteratur. Introduktion til teori og analyse, red. Kjældgaard et. al. Aarhus Universitetsforlag, Aarhus.
- Phelan, James (2007). *Experiencing Fiction: Judgements, Progressions and the Rhetorical Theory of Narrative*. Columbus OH: Ohio State University Press.
- Phelan, James (2011). *The Implied Author, Deficient Narration, and Nonfiction Narrative: Or, What's Off-Kilter in The Year of Magical Thinking and The Diving Bell and the Butterfly?* Columbus OH: Ohio State University Press.
- Phelan, James og Martin, Mary Patricia, uddrag fra "The Lessons of Weymouth: Homodiegesis, Unreliability, Ethics, and Remains of the Day, i David Herman (Red.) [1999], *Narratologies: New Perspectives on Narrative Analysis*, Columbus: Ohio State University s. 89-104, "Weymouths" lektioner: Homodiegesis, upålidelighed, etik og Resten af dagen", Iversen, Stefan og Nielsen, Henrik Skov, (Red), (2004), *Narratologi*, Aarhus Universitetsforlag.

Bog

- Jørgensen, Carsten René (2012) *Danmark på briksen*, Hans Reitzels Forlag, København
- Laing, Robert D. (2001): *Det spaltede selv*. Oversat af: Finn Abrahamowitz. Hans Reitzels Forlag, København.

Henvisning til netsteder:

- <http://www.forfatterweb.dk/oversigt/zbengtsson00>: 07.11.2016
- <http://www.forfatterweb.dk/oversigt/zbengtsson00/zbengtsson05>: 07.11.2016
- http://denstoredanske.dk/Kunst_og_kultur/Billedkunst/Stilretninger_og_perioder_i_kunsten/socialrealisme: 07.11.2016
- <http://www.kristeligt-dagblad.dk/interview/dem-de-andre-ikke-vil-skrive-om>: 07.11.2016
- <http://www.litteratursiden.dk/temaer/dirty-realism-i-nyere-nordisk-litteratur-oktober-2010>: 07.11.2016
- http://denstoredanske.dk/Sprog,_religion_og_filosofi/Religion_og_mystik/Romerske_skikkelser_og_begreber/Janus: 12.12.2016
- <http://www.psykiatrifonden.dk/viden/diagnoser/skizofreni-og-andre-psykoser/skizofreni.aspx>: 03.11.2016
- <http://www.kristeligt-dagblad.dk/interview/dem-de-andre-ikke-vil-skrive-om>: 28.11

Afsluttende Citat

- Paul Valery (1871-1945). Citat oversat og fundet i *Liquid Modernity*, Zygmunt Bauman (2000)